

Ondernemen en financieren in een continue veranderende wereld

Jan Dam

14 november 2023

Business Clients & Ecosystems

Jan Dam

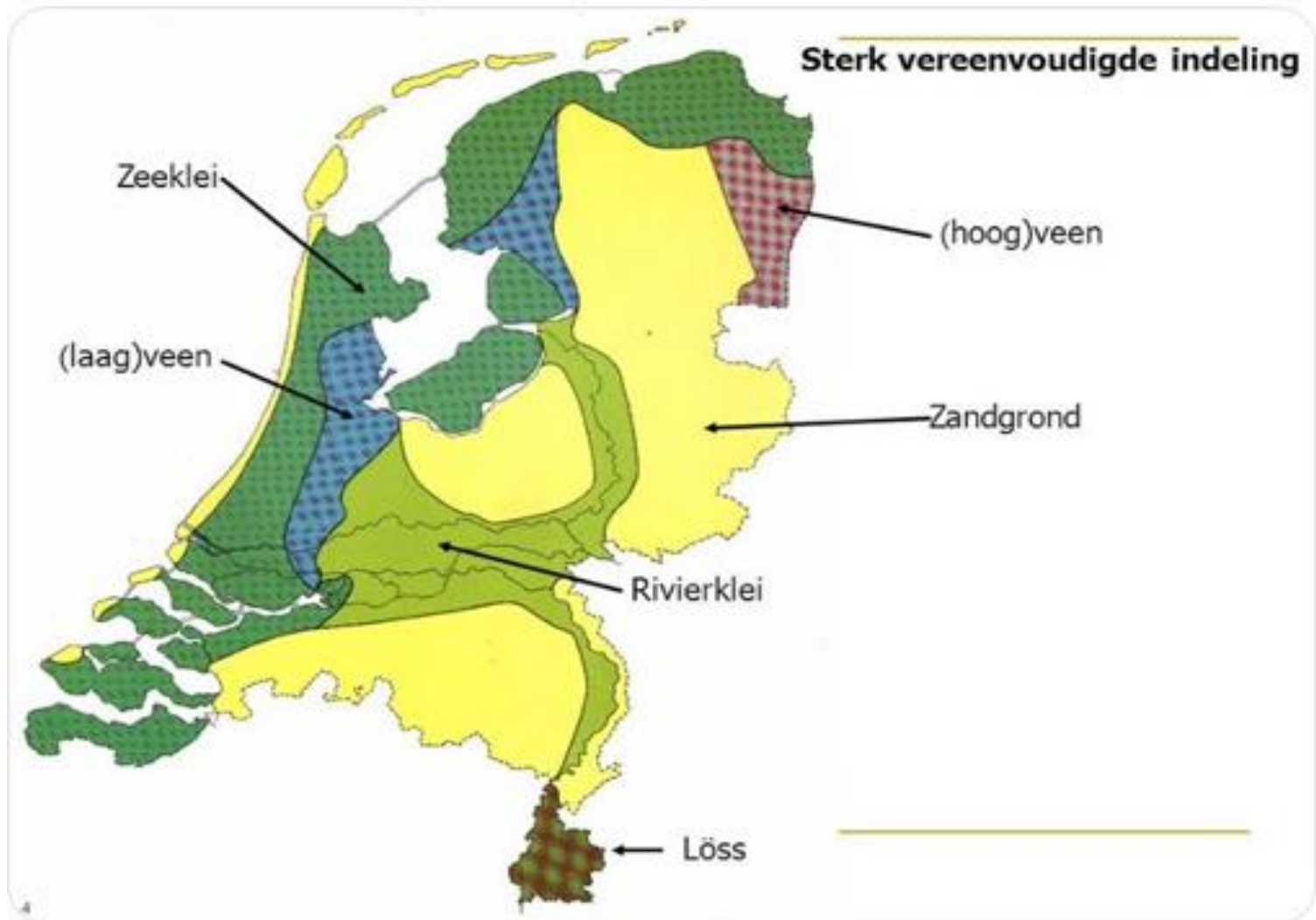
SR. Banker Business Clients

06-13001546

Anders kijken naar Nederland

Anders kijken naar Nederland

Anders kijken naar de agrarische sector

- impact op de natuur
- impact op onze gezondheid
- onderdeel van geopolitieke beslissingen
- afhankelijkheid van klimaat, weer en natuur
- betaalbaar voor de bevolking
- concurrentie Food/Feed/Fuel/Fibers
- alleen verduurzamen met rendement

Speciale status

Landbouw over 10 – 15 jaar door je oogharen...

- N uitstoot gehalveerd door combinatie van uitkoop, technische innovaties, systeeminnovaties en managementmaatregelen
 - Aantal dieren met 20-25 procent afgenomen door opkoop en afroming en mogelijk afschaling.
 - Aantal bedrijven is met zo'n 35-40% gedaald
 - Areaal landbouwgrond is met 150 tot 200 duizend ha afgenomen
 - Gebruik kunstmest, GBM en krachtvoer is fors gedaald
 - Duurzaamheid product via data bewezen (be good and prove it)
-
- Nationaal keurmerk voor duurzaam voedsel
 - Europees systeem van duurzaamheids certificering, gebaseerd op GHG, biodiversiteit, dierenwelzijn, water, lucht
 - Diversiteit in bedrijfstypen en activiteiten op platteland is fors toegenomen
 - Toename afzet in stabiele ketens en onderlinge samenwerkingen (bijv. biobased, energie, gascoöperaties, etc.)
 - Consumptie dierlijk versus plantaardig eiwit 50/50 (nu 60/40) en meer (doel AH in 2030)

Grote impact en grote kansen

- Stikstof reductie
- CO₂ reductie
- Biodiversiteit
- Klimaatadaptatie
- Arbeid
- Gezonde voeding
- Voedselzekerheid
- Sociale aspecten van voedsel

Perfect Storm voor agri & food bedrijven

Perfect Storm terug te leiden naar lange termijn trends

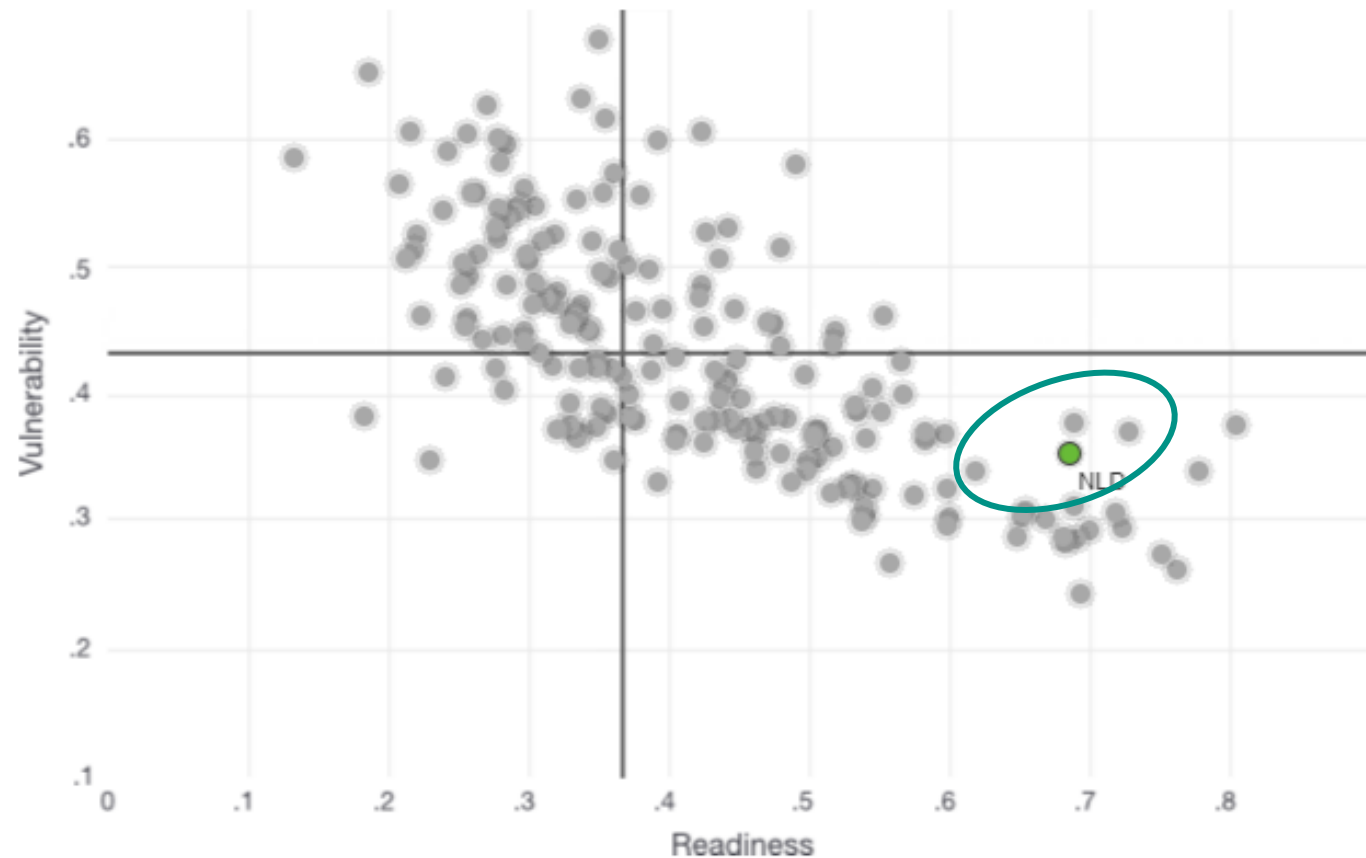
- Verandering klimaat en biodiversiteit
- Verandering demografie: bevolkingsgroei en vergrijzing

Verandering Klimaat

- Mitigeren
- Aanpassen

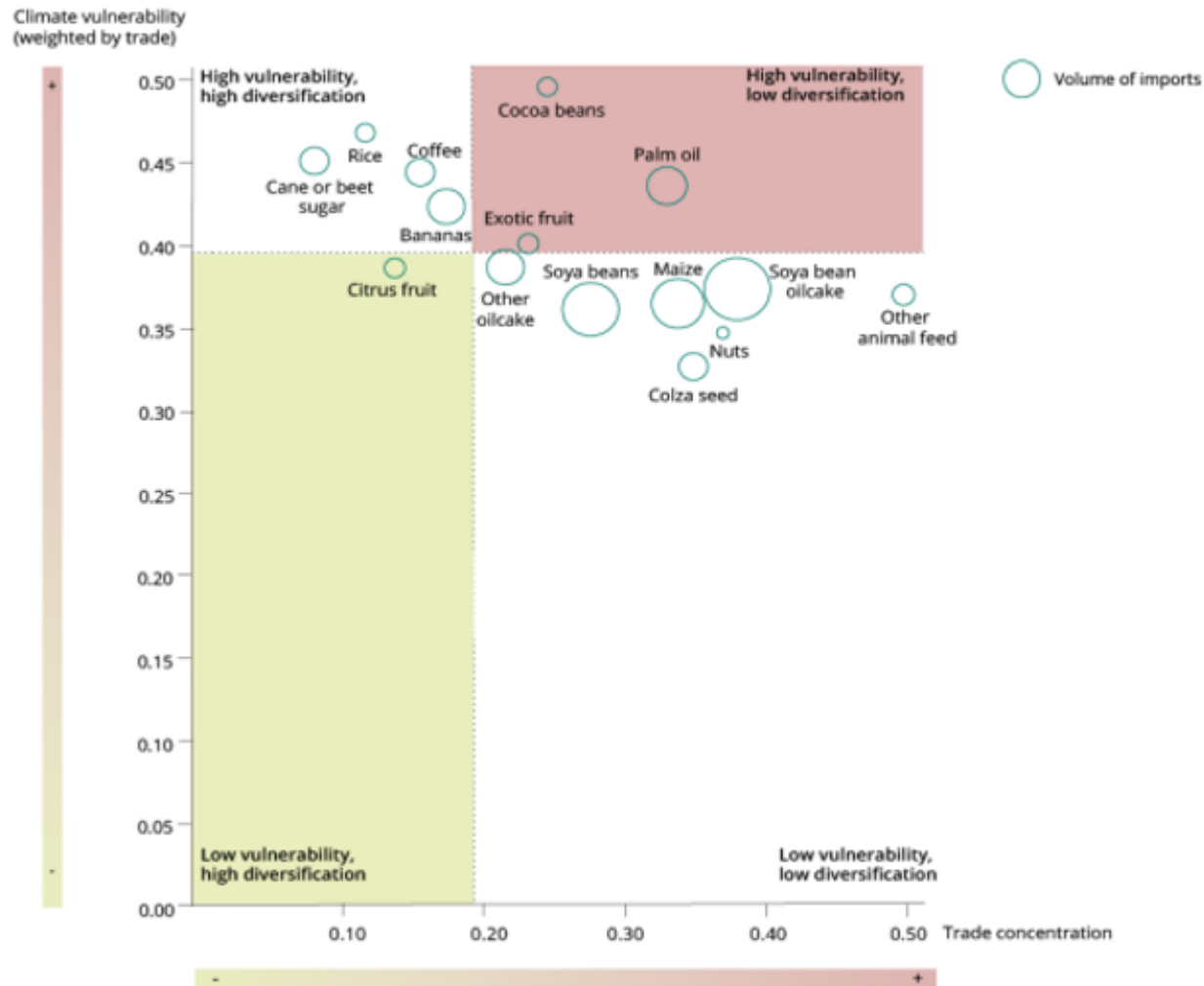
Nederland behoort tot minst kwetsbare landen

- Robuuste voedselvoorziening
- Hoog adaptatievermogen
- Met name water en waterkwaliteit vormt uitdaging
- Bron: ND GAIN

▶ 2002 2003 2004 2005 2006 2007 2008 2009 2010 2011 2012 2013 2014 2015 2016 2017 2018 2019 2020 2021

Voedselbedrijven in de EU krijgen te maken met schaarste

- Aantal grondstoffen heel kwetsbaar, omdat ze uit hoog risicolanden komen: cacao, fruitsoorten, palmolie.
- Unilever schat in dat de grondstofprijzen tot 25 procent hoger komen te liggen door klimaatverandering
- Door schaarste kunnen individuele bedrijven in problemen raken

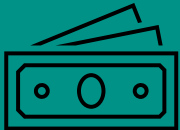
Verandering klimaat: droogte in Nederland

- Verandering kwaliteit oppervlakte water
- Toename verzilting

- Door verzilting en extreme droogte lagere gewasopbrengsten
- Kansen zilte teelt

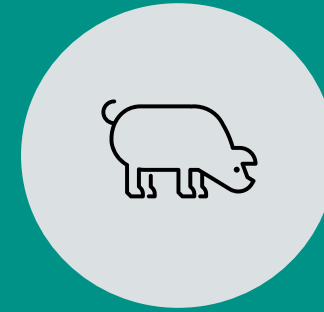
- Extremen nemen wereldwijd toe: hogere opbrengstprijzen
- Hogere kosten waterbeheer

Verandering klimaat: regelgeving & beleid

- Green Deal
- Klimaatdoelen Parijs
- Ontbossingsregelgeving
- CSRD
- Energiewet
- Single Use Plastic richtlijn
- Stikstofbeleid
- Dierenwelzijnstandaarden
- 50/50 eiwittransitie

Milieu, dier en verdienmodel

Verandering klimaat: transitie van bedrijven

Jack en Ties Kerckhaert

- Druppelirrigatie
- Plannen voor aanleggen waterbassin

- Diervriendelijker
- Klimaatvriendelijker

- Concept van Royal Koopmans
- Duurzame tarwe uit Nederland
- Minder afhankelijk van internationale stromen

Verandering klimaat: technologische ontwikkelingen

- Kweekvlees
- Robotisering
- Veredeling en Crispr Cas
- Ketensamenwerking

Verandering demografie en consumentenvoorkeuren

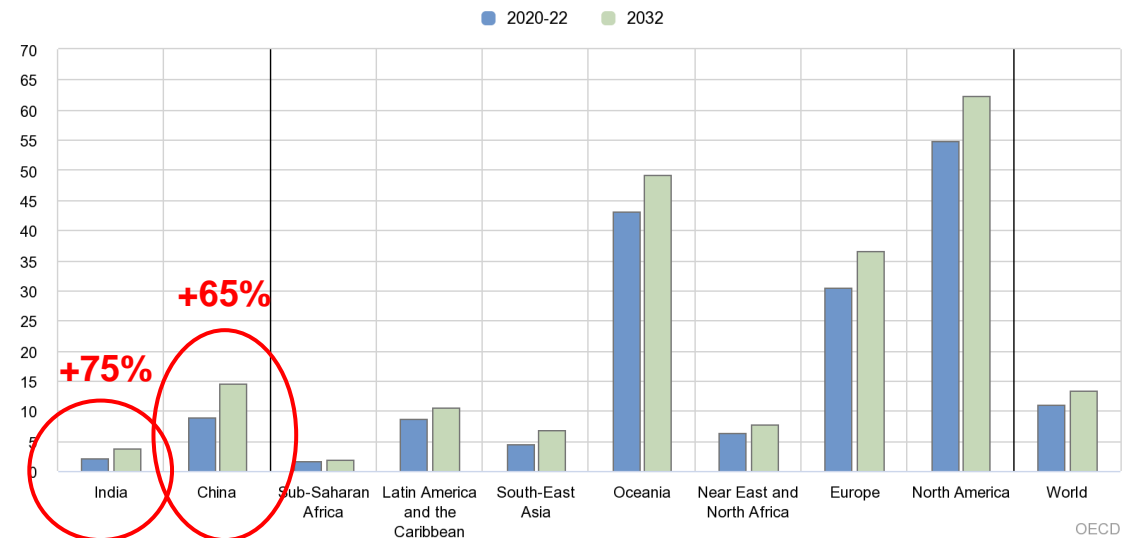

Wereldbevolking en inkomen blijft groeien

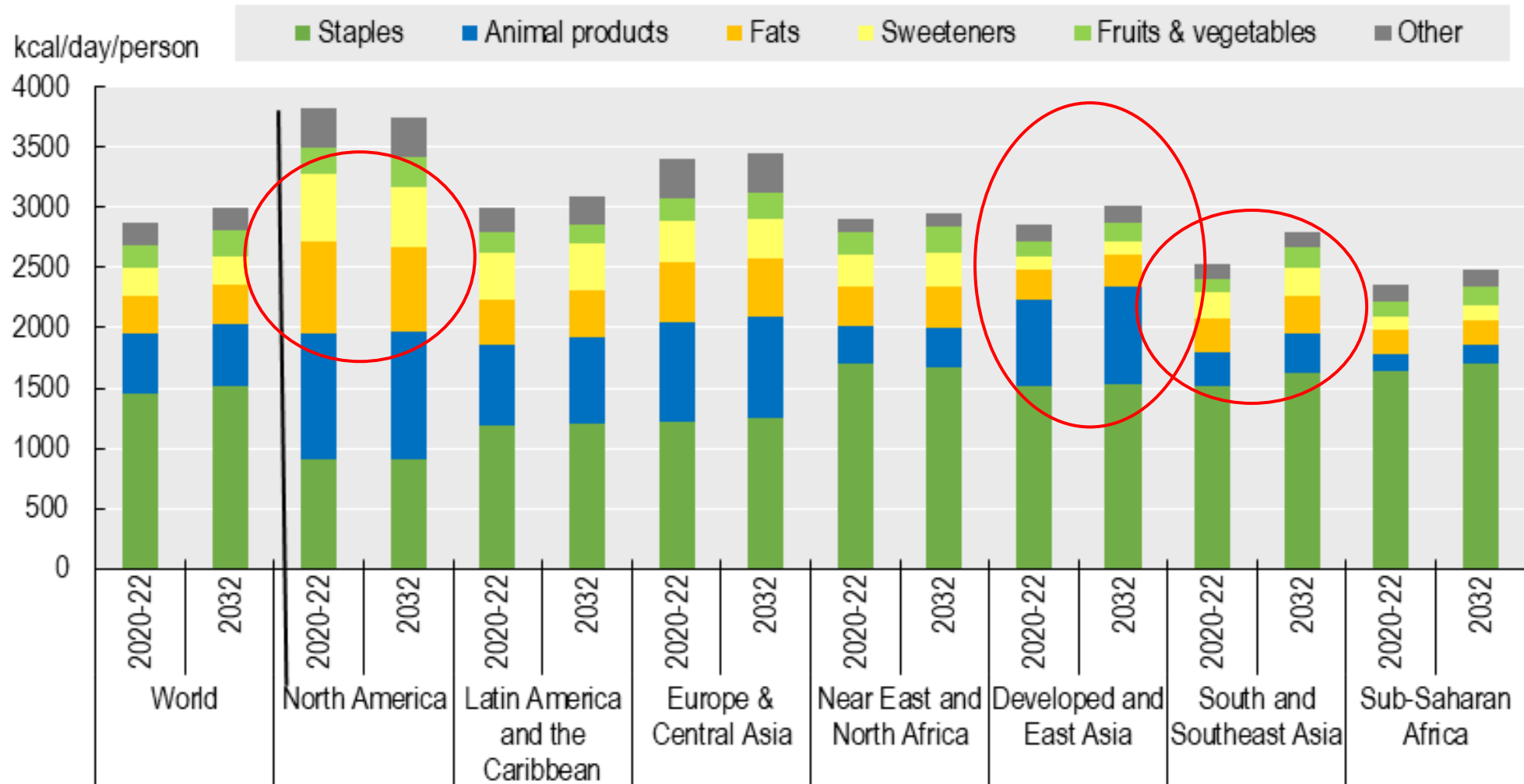
Mondiale bevolkingsgroei

Inkomensontwikkeling

Groei van inkomen is vaak groei van inname (dierlijke)calorieën

Mondiale vraag naar dierlijke eiwitten blijft dus groeien

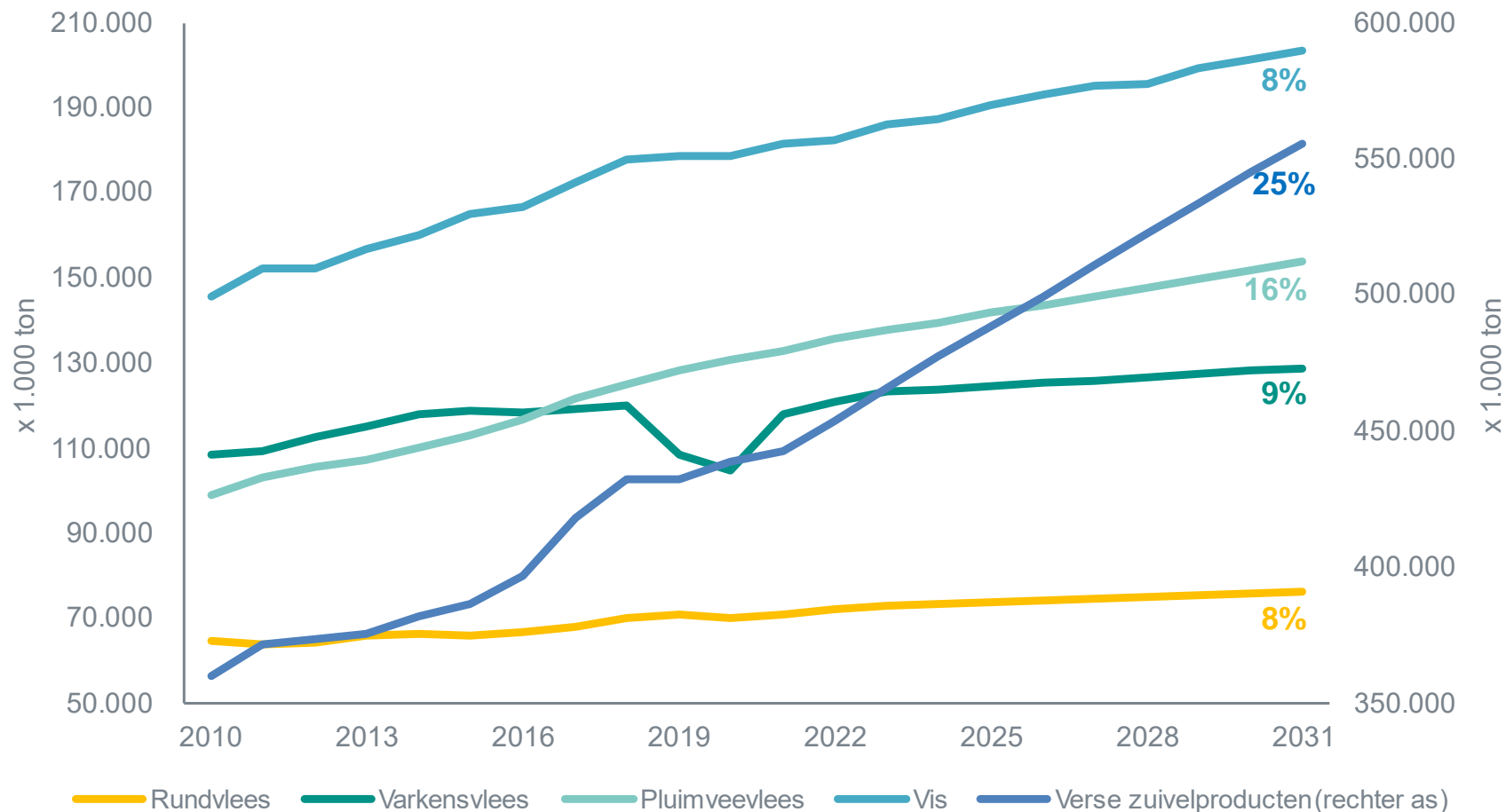
Mondiaal laat de consumptie van zowel vlees, vis als verse zuivel in het geheel groei zien. Verse zuivel is de sterkste groeier met 25% in de komende 10 jaar.

In **Noord-Amerika** neemt de vleesconsumptie voor alle soorten komende 10 jaar nog toe, waarvan pluimvee- en varkensvlees het sterkst (8 tot 9%). Consumptie van verse zuivel neemt af. Dit in tegenstelling tot **Latijns Amerika** waar zuivelconsumptie sterk stijgt (+15%). Evenals die van varkens- (+13%) en pluimveevlees (+11%).

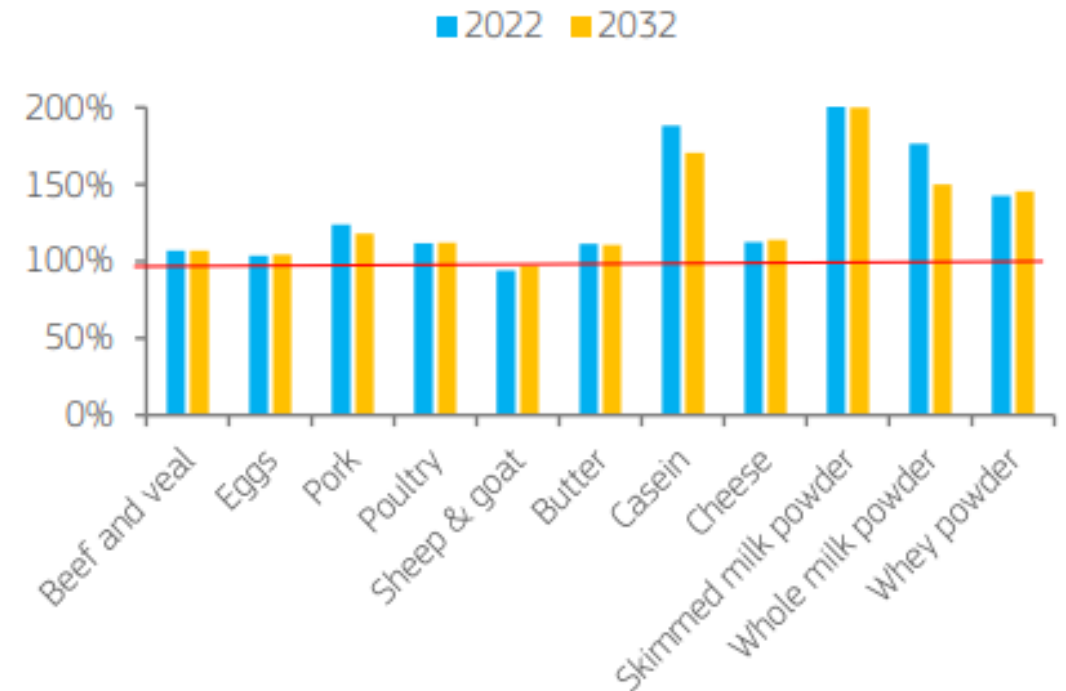
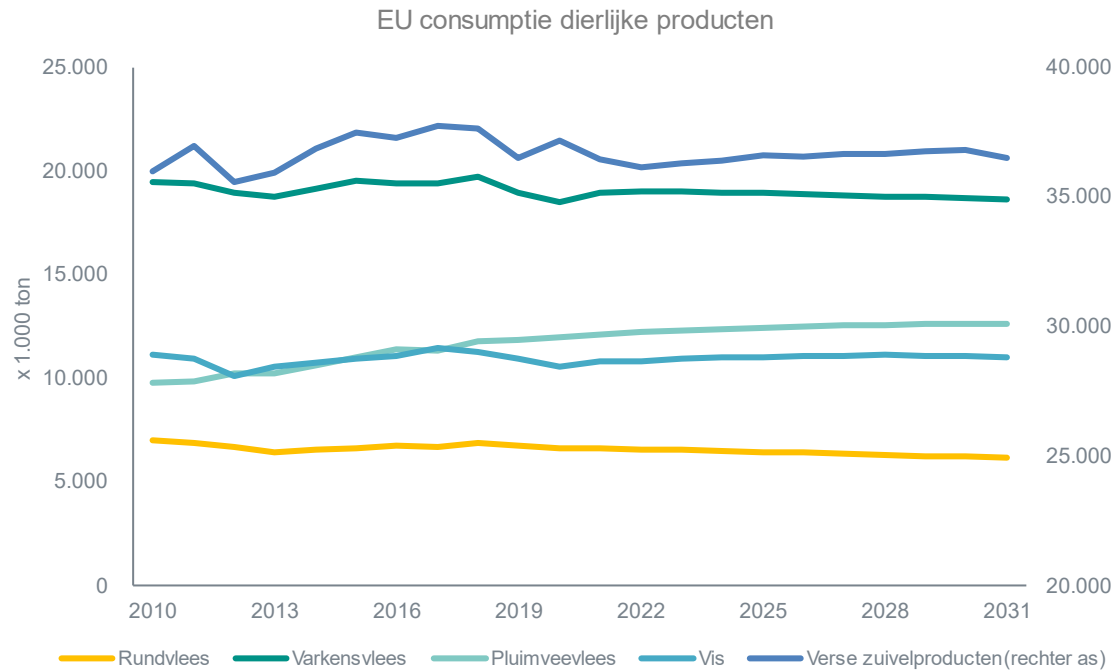
Met name **China** en **India** zijn de grootmachten als het gaat om de groei van dierlijke eiwitten tot 2031 in **Azië**. In India is het vooral verse zuivel (+41%) en pluimveevlees (+70%) terwijl China, na de AVP-dip van afgelopen jaren, in 2022 met varkensvlees weer op het consumptieniveau van 2018 zit. Vis is komend decennium de sterkste groeier in China met 16%

In **Afrika** groeien vooral de consumptie van verse zuivel (+ 31%) en vis (+ 27%) komende 10 jaar sterk.

Mondiale consumptie dierlijke producten

Groei consumptie dierlijke eiwitten in EU vlakkt (of neemt) af maar zelfvoorzieningsgraad blijft voldoende

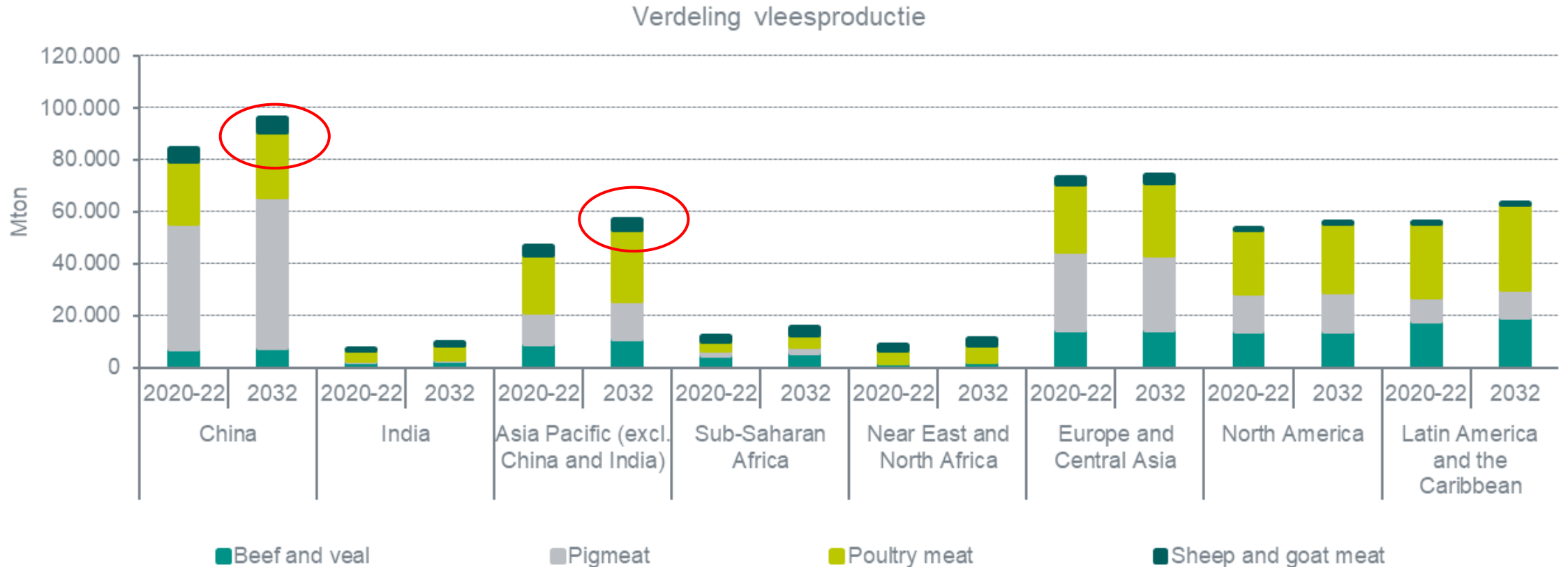

In de **Europese Unie** (EU27) is de ontwikkeling van de consumptie sterk afhankelijk van het soort product.

Volgens de FAO neemt de verwachte consumptie van rund- en varkensvlees af. In de komende 10 jaar daalt de consumptie van rundvlees met 6%. De consumptie van varkensvlees daalt met 1%. Verse zuivelproducten laten een stabilisatie zien.

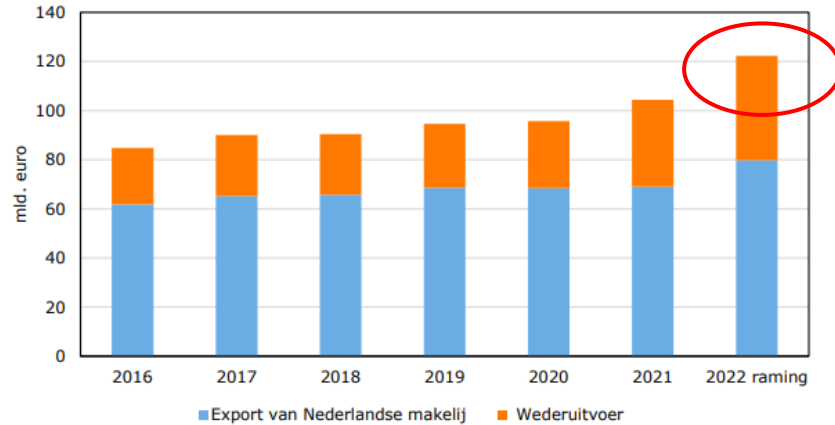
De consumptie van pluimveevlees neemt in de periode 2021-2031 met bijna 5% toe, vis met 2%.

Ook groei van vleesproductie vindt vooral buiten Europa plaats

Europa best wel belangrijk voor onze landbouw en foodsector

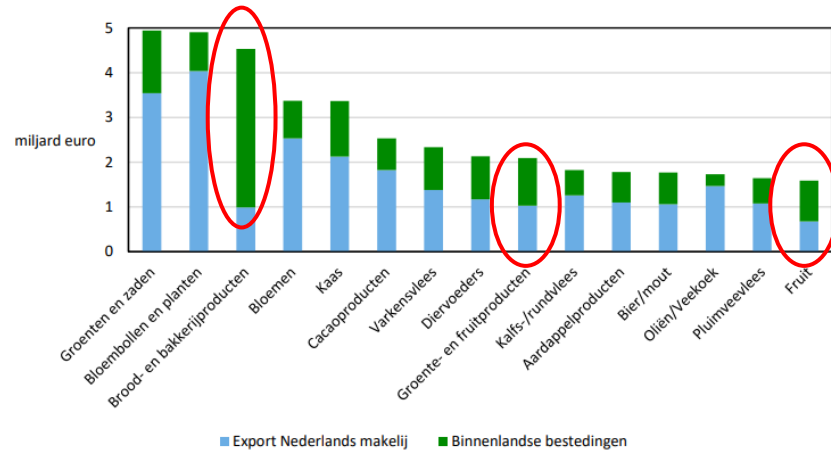
Export NL landbouw en voedsel piekt

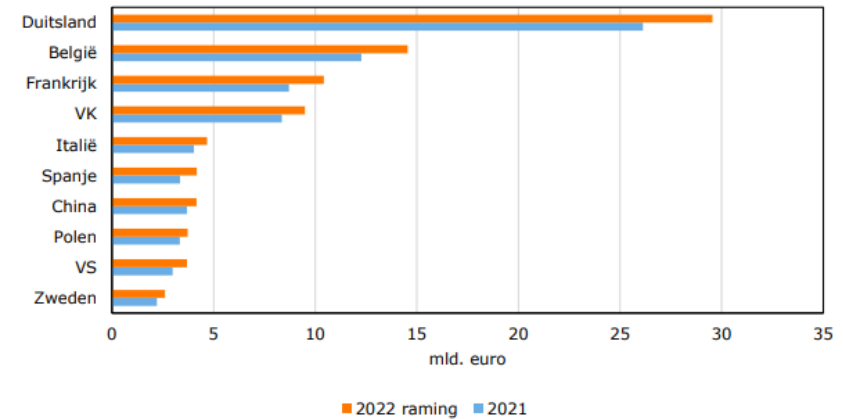
Merendeel van Nederlandse makelij

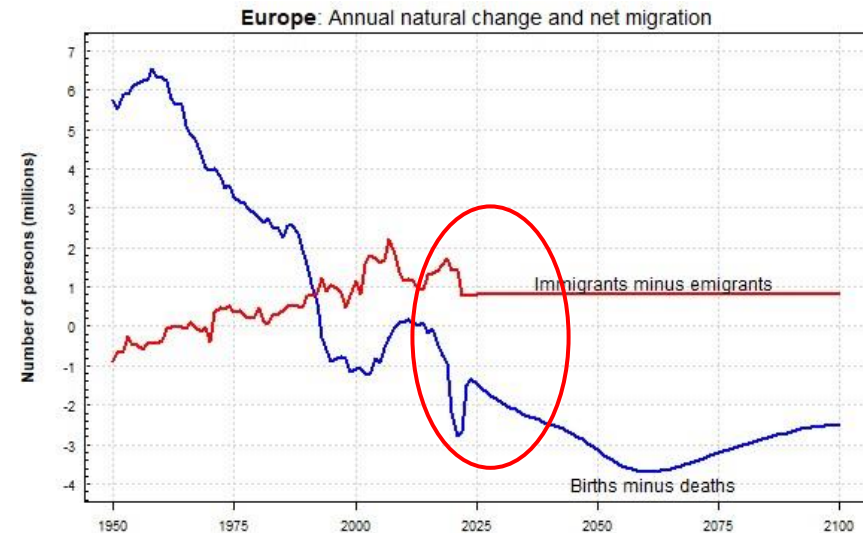
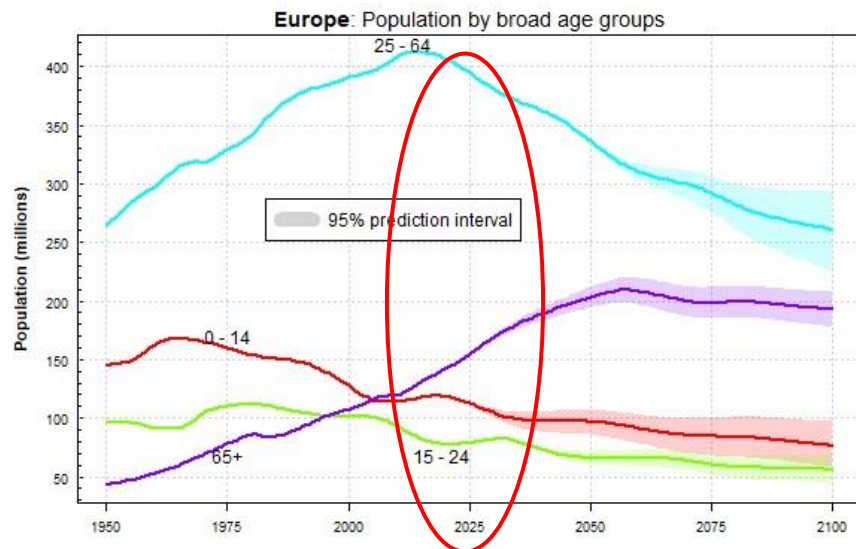
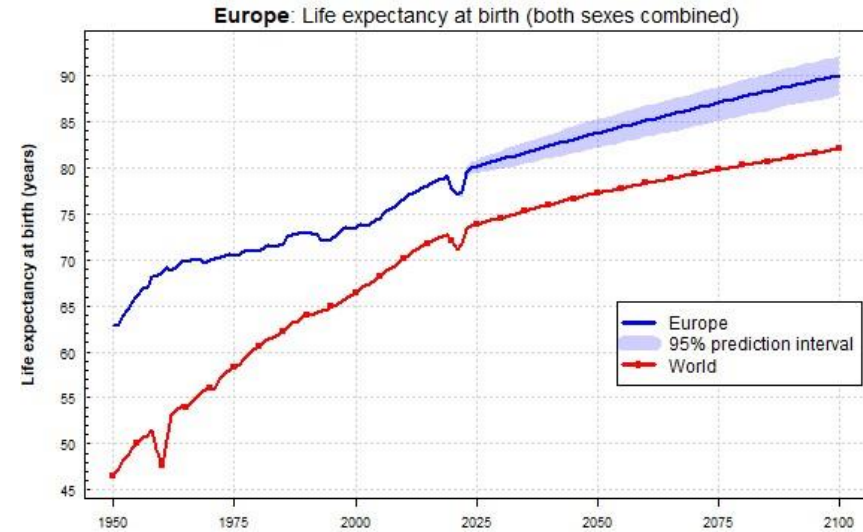
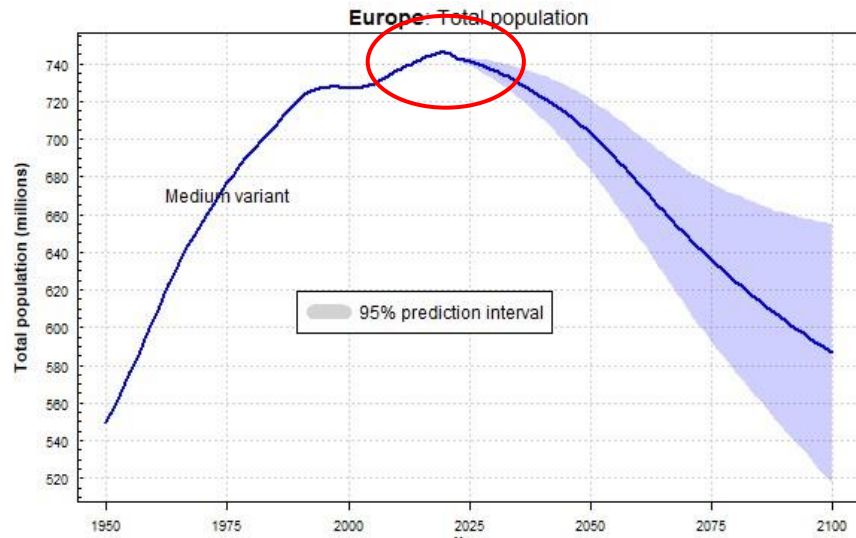
Export vaak groter dan eigen consumptie

8 van de 10 grootste afzetlanden binnen Europa

Europa vergriest; minder consumenten en minder werkenden

Tegelijkertijd volop discussie over welke kant we op moeten/willen met de NL Landbouw & voedselsector

CIJFERS BIJ HET NIEUWS

Nederlandse landbouw een van de intensiefste van Europa, mede door grote veestapel

Bijna nergens in de EU heeft de landbouwsector zo'n grote impact op het milieu. Nederland is een van de meest intensieve landen, maar zeker

Van 4% naar 15% biologische landbouw in 2030

Nieuwsbericht | 19-12-2022 | 13:13

Nederland heeft de ambitie dat in 2030 15% van het landbouwooppervlak voor biologische landbouw gebruikt wordt. Om dat te bereiken gaat LNV samen met de sector en ketenpartijen aan de slag om biologische productie en consumptie te laten toenemen. Onder meer door een consumentencampagne, marktontwikkeling, de verlenging van het investeringsfonds waarmee boeren gemakkelijker financiering kunnen krijgen voor de omschakeling naar biologisch en het vergroten van kennis en innovatie via een kennisagenda. Om de biologische landbouw te ondersteunen wordt 26 miljoen beschikbaar uit het transitiefonds. Dit is onderdeel

Terug van weggeweest: zorgen om voedselzekerheid

Rob de Lange

Oorlog in Oekraïne, misoogsten, strengere eisen om te verduurzamen en stijgende prijzen: volgens sommigen steven we af op een voedselcrisis. Er is er genoeg, toch neemt de honger wereldwijd toe. Waar gaat het mis? Welke keuzes kan Nederland maken?

Leeg schap of duurder voedsel? 'Teelt van sla, uien en appels in de knel door wegvallende bestrijdingsmiddelen'

De Nederlandse teelt van groente en fruit raakt in de knel, omdat het steeds moeilijker is ziekten en plagen te bestrijden. Door strengere overheidsregels krimpt het pakket aan chemische bestrijdingsmiddelen snel, terwijl alternatieve 'groene middelen' vaak nog niet beschikbaar zijn.

Edwin Timmer 04-10-23, 06:00 Laatste update: 08:58

Wat betekent dat voor Nederlandse bedrijven in de Agri & Food?

- Dalende consumptievolumes op traditionele afzetmarkten NL en W-Europa
- Door vergrijzing meer focus op gezondere (en duurzamere) voedingsmiddelen en toename van gemak
- Uitdaging om oogst van het land en voedingsmiddelen bij klant te krijgen
- Afnemende productieruimte en toenemende kosten door regelgeving en schaarsere middelen
- In landbouw en food dus meer richting hogere toegevoegde waarde bij wat we en voor wie we produceren met hulp van innovatie en technologische (robotiserings-) oplossingen

Voorbeelden van bedrijven die voorsorteren op wat komt

ME-AT the Alternative lanceert plantaardige vleesvervangers uit eigen land

UITGEKOOKT

THE WORLD'S MOST HEALTHY BREAKFAST.

(TRUE STORY)

Royal Avebe lanceert plantaardig ijs op IFT First event

Corporate Duurzaamheid Innovatie donderdag, 06 jul 2023

FrieslandCampina en Agrifirm werken samen aan lokale haver- en sojateelt

03 APR 2023

Dertig Nederlandse leden-melkveebedrijven van FrieslandCampina doen mee aan een proef om ervaring op te doen met het telen van haver en soja. De gewassen worden gebruikt als grondstof

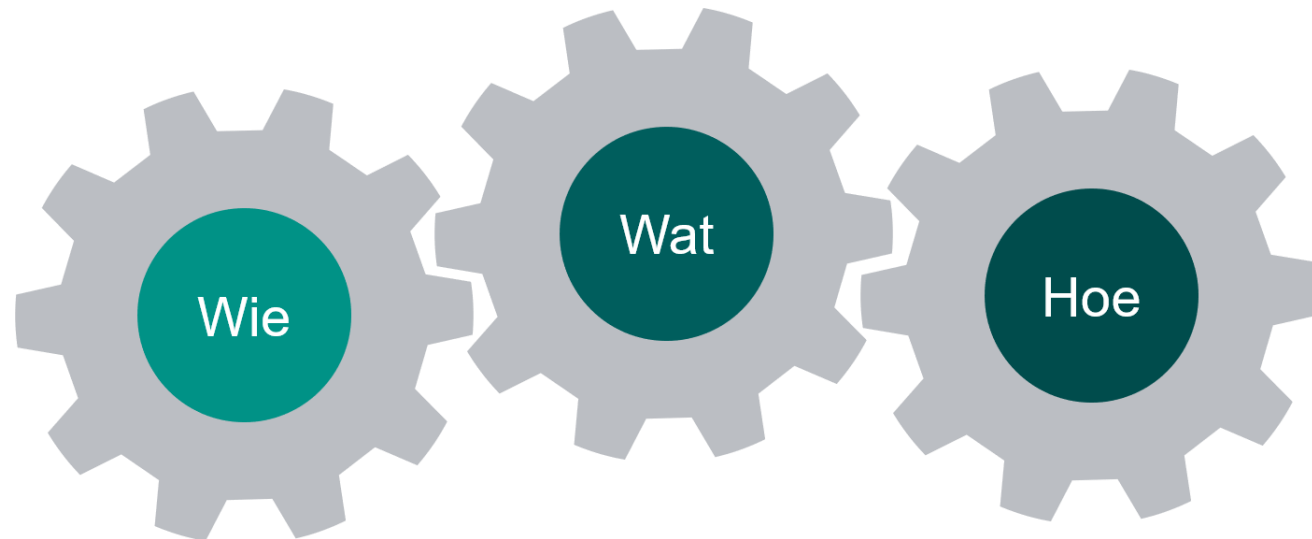
(Agrarische) kredietverlening anno 2023

Basisvragen bij kredietverlening

De drie basisvragen bij kredietverlening

1. **Wie** is onze kredietnemer?
2. **Wat** is de kredietbehoefte?
3. **Hoe** worden we terugbetaald?

Basisvragen bij kredietverlening

1. **Wie** is onze kredietnemer?

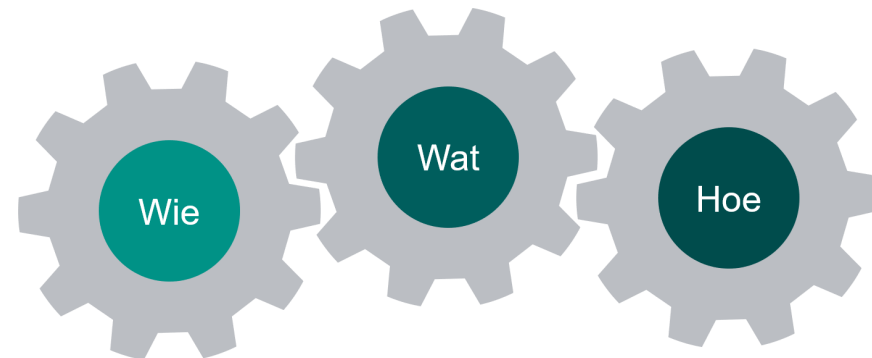
- ▶ Klantacceptatie (KYC)
- ▶ Businessmodel
- ▶ Wat is de Credit Base
- ▶ Andere relevante partijen (Extended CB)

2. **Wat** is de kredietbehoefte?

- ▶ Waar wordt het voor gebruikt
- ▶ Wat is de financieringsbehoefte

3. **Hoe** worden we terugbetaald?

- ▶ Uit welke bron en op welke termijn
- ▶ Welke aannames worden gedaan

Link tussen ondernemingsanalyse en cijfers

We analyseren eerst het businessmodel en dan de cijfers

- ▶ Pas als je het businessmodel begrijpt kun je de cijfers analyseren
- ▶ Daarom maken we eerst een ondernemingsanalyse
- ▶ Brengen we de ondernemingsrisico's in kaart
- ▶ Bepalen we het ondernemingsrisico: laag | medium | hoog
- ▶ Vervolgens nemen we dit mee in de financiële analyse

Achter iedere financiële gebeurtenis...

... zit een niet financiële oorzaak

Wat is er na 2008 veranderd in de financieringswereld.

Veel en knellend

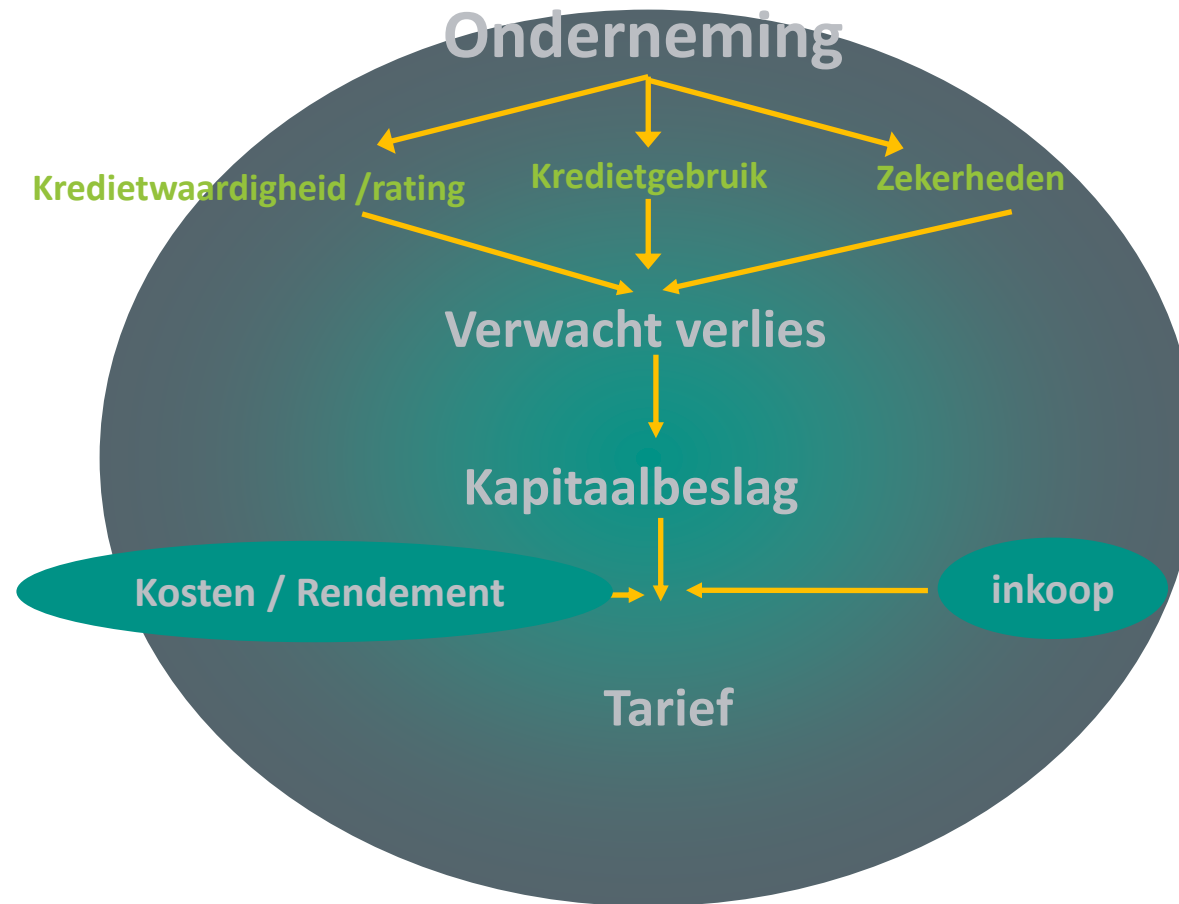

Extra dimensie in beoordeling van kredietaanvragen:

- Willen en kunnen we dit *risico* op de balans hebben en past het *rendement* in ons verdienmodel?
- Door Basel II benaderen banken risico en rendement anders.
- Door Basel III is de uitleencapaciteit van banken beperkt.
- Basel IV zit er aan te komen

Basel II Kredietrisico

Verwacht verlies = rating x kredietgebruik x verlies bij default

Wat houdt Basel III in? → 4 ratio's balans van de bank

1. Kapitaal Ratio

» Hogere kwaliteit en kwantiteit van kapitaal

2. Hefboom Ratio

» Banken dienen een gezonde verhouding van geleend en eigen vermogen aan te houden

3. Liquiditeit Ratio

» Banken dienen voldoende liquide middelen ter beschikking te hebben om te voldoen aan de potentiële betalingsverplichtingen in een stresssituatie van 30 dagen

4. Stabiele Funding Ratio

» Banken dienen voldoende langjarige (> 1 jaar) spaargelden en (obligatie) leningen aan te trekken voor de financiering van de langlopende financieringsverplichtingen (> 1 jaar)

Waar gaat het in basel IV over

Basel IV beperkt de weging van de zekerhedenpositie van de bank in de berekening van het kapitaalsbeslag van de bank.

Bank moet dus voor dezelfde financiering meer kapitaal aanhouden = hogere kosten

Er komt dus nog meer nadruk op de rating (= rendement onderneming) te liggen = meer tariefdifferentiatie

Minder uitleencapaciteit = scherpere keuzes.

Schaars kapitaal dus geen kredietverstrekking meer?

- *Er is voldoende krediet beschikbaar voor de beter presterende bedrijven (die goede zekerheden kunnen bieden)*

Bepaling trackrecord

Uniform Counterparty Rating

(rekenmodel ter bepaling van de waarschijnlijkheid dat een relatie binnen 1 jaar niet aan de verplichtingen kan voldoen)

De vaststelling van de **UCR** bestaat uit 4 onderdelen:

▶ Financiële analyse	57%
▶ Bedrijfstakanalyse	12%
▶ Ondernemingsanalyse	8 %
▶ Rekeningverloopenalyse	23%

UCR Financiële analyse

Hoe hebt u het in het verleden gedaan t.o.v. uw branchegeenoten?

57% van de bepaling van de UCR, op basis van de volgende ratio's:

1. Totaalbedrag rentedragende schulden / EBITDA
2. Operationeel resultaat / Omzet
3. Eigen vermogen t.o.v. totaal activa
4. Current ratio (korte vorderingen / korte schulden)
5. Ingehouden winsten / Totaal activa
6. Cash uit winst/ Financieringslasten
7. Netto winst/Totaal activa

Rating o.b.v. meest recente definitieve cijfers (voor 6 ook voorgaande periode).

Analyse op basis van geselecteerde sectorcode (branche)

Indicaties rente van Economisch Bureau

Rente- en valutavoruitzichten

<i>Kwartaalultimo's</i>	23Q1r	23Q2r	23Q3r	23Q4	24Q1	24Q2	24Q3	24Q4
Refi-rente ECB	3,50	4,00	4,50	4,50	4,25	3,75	3,25	2,75
Depositorente ECB	3,00	3,50	4,00	4,00	3,75	3,25	2,75	2,25
1-mnd Euribor	2,95	3,40	3,85	3,90	3,65	3,20	2,70	2,20
3-mnd Euribor	3,05	3,58	3,95	3,85	3,60	3,15	2,70	2,25
10-jr Staat NL	2,65	2,74	3,18	2,75	2,55	2,40	2,30	2,15
10-jr Bund Duitsland	2,30	2,39	2,84	2,40	2,25	2,10	2,00	1,90
10-jr Treasury VS	3,55	3,81	4,57	3,85	3,70	3,55	3,35	3,25
USD per EUR	1,07	1,09	1,06	1,05	1,06	1,07	1,08	1,10
				(1,08)	(1,07)	(1,06)	(1,05)	(1,05)

Ramingen: Economisch Bureau

r: realisatie

Bij aanpassingen: tussen haakjes raming bij het begin van de vorige maand,

Indicaties rente van Economisch Bureau

Lange rente weer lager, euro in nauwe band

Bron: Refinitiv

Financiering Melkveehouderij & Akkerbouw

- Actuele informatie, recente jaarcijfers
- Prognose, opgesteld door ondernemer of accountant
- Vergunningen bij opschaling
 - Bedrijf voldoet aan wet- en regelgeving
 - Toelichting RO adviseur
- Aflostermijn maximaal 40 jaar
 - Afhankelijk van onderpand, toekomstige bedrijfsovername
- Alle activa als onderpand incl. blokkade fosfaatrechten
- Fosfaatrechten: max 10% via lease of 20% huurkoop/samenwerking
- Rekenrente 5%

Financiering Melkveehouderij & Akkerbouw

Alternatief voor traditionele financiering:

- Groenlening
 - 0,4% rentekorting
- Investeringsfonds Duurzame Landbouw (IDL)
 - Voorwaarden
 - Beperking van stikstofemissie!
 - Gewasbescherming, broeikasgassen, uitspoeling, biodiversiteit, bodem, dierenwelzijn
 - Maximaal euro 400.000,=
 - 40 - 60% van een investering
 - Aankoop grond en herfinanciering komen niet in aanmerking
 - 1% rente, eerst zes jaar geen aflossing

Financiering Melkveehouderij

- Melkprijs op basis van Kwin, basis 43 ct (bedrijfsspecifiek)
 - Drie boekjaren, verschillen worden groter vanwege concepten
- Voerkosten gemiddelde afgelopen drie jaar
- Bedrijven vergelijken met benchmark
- Reserveringscapaciteit, 8 - 10 cent
 - Afhankelijk van intensiteit bedrijf, opzet van bedrijf, bedrijfsovername
- Kritieke melkprijs (KM)
 - Melkprijs die nodig is om aan alle verplichtingen te voldoen
 - Lage aflossingen verlagen de KM, maar kan ook een risico worden naar de toekomst toe
- Liquiditeitsmarge 5% (na aflossing en vervangingsinvesteringen)
- Garantievermogen > 45% (incl. waarde fosfaatrechten)

Financiering Akkerbouw

- Individuele beoordeling bedrijven
 - Verschillen tussen de bedrijven zijn groot
 - Bouwplan, afzetstrategie, grondsoort, mechanisatie
- Uitgangspunt is het saldo per hectare afgelopen vijf jaar
 - Basis voor prognose, afwijking onderbouwen, contracten
 - Stress test op 80% saldo afgelopen vijf jaar
- Liquiditeitsmarge minimaal 5%
- Garantievermogen > 40%

competenties toekomstig agrarisch ondernemer

- Visie
- Zelfkennis
- Aanpassingsvermogen
- Vakkennis
- Financieel inzicht
- Veerkracht en positieve instelling

Wat betekent dit voor de opleiding

Vragen/opmerkingen???????

